

A Kállai Ernő ösztöndíj támogatást *Ez nem művészet, tiltakozás! A társadalmi mozgalmak vizuális megjelenése* című kutatási programmal nyertem el, melynek központi kérdésfelvetése arra irányul, hogy a különböző típusú társadalmi mozgalmakban milyen szerepe van a képeknek, milyen módon és milyen képeket használnak fel céljaik eléréséhez, és ami talán a legfontosabb, a médiaképek milyen módon befolyásolják a különböző mozgalmak önmeghatározását.

Az első féléves kutatást folytatva a „kritikai elméletek”-ből kiindulva a „nyilvánosság” fogalmára építve olyan fotográfiai gyakorlatokat gyűjtöttem össze és vizsgáltam, amelyek szándékaik szerint a jelen társadalmi problémáira, feszültségeire és viszonyaira érzékenyen reagálnak, rejtett vagy nyílt formában állásfoglalást vállalnak, és a fotográfiai kép a változtatás eszközeként kap jelentőséget. Tehát az alkotók vagy a projekt kezdeményezői társadalmi feladatokat, célokat kapcsolnak a fényképhez vagy fényképkészítéshez. Célom, hogy megvilágítsam a különböző társadalmi mozgalmakban és civil kezdeményezésekben milyen szerepe van a képeknek, milyen módon, és milyen képeket használnak fel céljaik eléréséhez. A kutatás keretében interjúk és képelemzések segítségével térképeztem fel a különböző kontextusok és szöveggörnyezeteket, valamint azt, hogy a fényképek felhasználói és előállítói milyen jelentéseket társítanak az adott képekhez.

A kritikai elméletekhez két ponton kapcsolódtam, egyrészt olyan kezdeményezéseket és fotográfiai projekteket vizsgáltam, amelyekben az alkotói vagy kezdeményezői szándék közvetlen vagy közvetett formában állásfoglalást is felvállal, másrészt az általam alkalmazott értelmezési keret kialakítása során a kritikai elméletekre, elsősorban Jürgen Habermas *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása* (Budapest, Századvég-Gondolat, 1993.) című kötetében lefektetett gondolatokra, illetve annak kritikájára támaszkodtam.

A képkészítési stratégiák és képi megjelenések alapján három csoportot különítettem el, jóllehet a fényképek alkotói, a projektek kezdeményezői és a későbbi felhasználók (civil szervezetek, aktivista csoportok, helyi társadalmi csoportok) között nem egyszer átfedések vannak. Az első stratégia, amit Somogyi Zsófia után emberjogi témákat felvető kortárs fotográfiai gyakorlatnak nevezhetünk (Somogyi Zsófia: *Szociális érzékenység és emberi jogi témák megjelenése a kortárs fotográfiában. Fotóművészet, 2013 / 1. sz. 66-73.*). Ezek olyan, művészek által létrehozott képsorozatok, amelyek hátrányos szociális helyzetű, vagy kisebbségi csoportok problémáit tárják fel az ő belső szempontjaik érvényre juttatásával, ilyen értelemben az ő láthatóságuk lesz a képek tétje. Annak ellenére, hogy többnyire a művészeti szcénán belül jelennek meg ezek a képek, társadalmilag érzékeny megközelítésük, valamint a sztereotípiákkal szemben megfogalmazott kritikai hozzáállásuk az egyenlő bánásmóddhoz és az emberi méltósághoz való jog mellett lépnek fel.

A második stratégia az „aktivista” fotózás maga, azaz a különböző események és akciók résztvevők általi dokumentációja. Ezen a téren nem válnak el karakteresen az aktivisták saját dokumentációi és a velük együtt dolgozó professzionális fotósok munkáitól, abban a tekintetben, hogy azonos célok és etikai szempontok mentén jönnek létre a képek. A professzionális fotós is aktivistaként, tehát az események aktív szereplőjeként van jelen a megmozdulásokon, továbbá képei az aktivisták szempontjainak figyelembe vételével kerülnek felhasználásra. Ebben a stratégiában a hangsúly a részvételen van, a fotós annak a csoportnak a tagjaként van jelen, amely számára készülnek a fényképek.

A harmadik stratégiába azokat a kezdeményezéseket soroltam, amelyek a fényképkészítést és a képekre épülő diskurzust bizonyos, kis létszámú csoportok identitásának

és közös érdekeiknek a megfogalmazására használják, hogy ezen keresztül képessé tegyék őket a társadalmi nyilvánosságban és a demokráciában való részvételhez. Ezek az „empowerment”¹ programok, sokszor összekapcsolódnak a társadalomtudományok (szociológia, antropológia) részvételen alapuló kutatási módszereivel, illetve akciókutatási programjaival. Mindhárom stratégia esetén az együttműködés és dialógus fogalmain keresztül jellemezhetjük.

A részvétel ebben az esetben kulcsfogalom, de a kutató vagy fotográfus elsősorban közvetítőként, generátorként közreműködője a folyamatnak. Ezekben a stratégiákban a művészeti és nem-művészeti diskurzusok egybe olvadnak, mint a történelemtudomány, a szociológia, az antropológia, a politikaelmélet. Érintkeznek a társadalomtudományok akciókutatási programjaival melyek, nem egyszer fotográfusokat is bevonnak a munkába. Tehát eltérő érdekekkel, célokkal, háttérrel sűrűn átszőtt területről van szó. Mindenesetre ezek a megközelítések és gyakorlatok a kortárs művészettől sem idegenek. Olyan, mára bevett fogalmak jelzik ezt, mint a részvétel, az együttműködés, a kooperáció, de ebbe a vonatkoztatási mezőben találjuk még a felemás hatalmi viszonyokra, egyenlőtlenségekre való nagyfokú érzékenységet is. Érdeklődésem középpontjában maga a képhasználat állt. Nem tartottam feladatommak a művészet határainak kijelölését, példáim között egyaránt megtalálhatóak kortárs művészeti projektek, művészek által nem művészeti intenciójú kezdeményezések és a művészeti mezőtől teljes mértékben független projektek. A kutatás ide vonatkozó eredményeit *Kritikai gyakorlatok* címmel írt tanulmányomban összegzem, illetve ismertettem a *Fogalomtisztítás – Tendenciák a kortárs fotográfiában* című konferencián.

---

1 A szociális szakmák és a társadalomtudomány az „empowerment” kifejezést használja arra a folyamatra, amelynek során a gyenge, kiszolgáltatott egyén vagy csoport megszerzi a képességet ahhoz, hogy saját életéről, sorsáról és környezetéről rendelkezni tud. Szó szerint jogi hatalommal való felruházást jelent, engedélyt egy bizonyos konkrét cél eléréséhez, vagy szándék megvalósításához.